

STAV O JAVNIM POLITIKAMA I STRATEGIJAMA MEDIJSKE I INFORMACIONE PISMENOSTI U SRBIJI

I Šta je medijska i informaciona pismenost (MIP)

U ovom dokumentu medijska i informaciona pismenost (MIP) shvata se kao složeni koncept koji obuhvata sve medijske izvore i izvore informacija, promoviše ljudska prava pojedinaca i uključuje pristup koji obuhvata sve zainteresovane društvene aktere. Ovaj koncept integriše sve pojmove koji se odnose na informacione i medijske kompetencije (znanja, veštine i stavove) koji su važni za evaluaciju informacija i medijskog sadržaja. On takođe uključuje i kompetencije koje se odnose na nove medije ili digitalno okruženje. Dok se u javnim politikama i strategijama u Srbiji medijska i informaciona pismenost često odvajaju, a pažnja usmerava samo na jednu od njih, bilo da je to medijska, informaciona ili digitalna, ovaj dokument uzima širi pristup, primjenjujući složeni i slojevit koncept MIP, **šta je MIP** (kako je MIP definisana u Izveštaju).

Ovaj dokument se odnosi na medijsku i informacionu pismenost (MIP) kao složen koncept kako ga opisuje UNESCO. On uključuje sve medijske izvore i izvore informacija, promoviše prava pojedinca i uključuje pristup više zainteresovanih strana. Taj koncept objedinjuje sve vrste pismenosti i kompetencije od značaja za procenu informacija i medijskog sadržaja. Iako se u politici i strategiji u Srbiji često pravi razlika između medijske i informacione pismenosti, a pažnja je obično usmerena ili na medijsku, ili na informacionu

pismenost, u ovom dokumentu je usvojen širi pristup koji podrazumeva složeni koncept MIP.

II Razvojni okvir javnih politika i strategija u oblasti medijske i informacione pismenosti (MIP) u Srbiji

Medijska i informaciona pismenost su ušle u fokus javnih debata u Srbiji u poslednjih pet godina, uglavnom u okviru procesa pridruživanja Evropskoj uniji. U ovom kontekstu koncept medijske pismenosti je široko prepoznat u okviru procesa harmonizacije javnih politika i strategija sa evropskim regulatornim okvirom. Digitalna pismenost i informaciona pismenost su prepoznate i razvijaju se u Srbiji kroz primenu glavnih strateških dokumenata kojima se uređuju oblasti obrazovanja i digitalnog okruženja.

Iako u Srbiji ne postoje jasno formulisane javne politike i sveobuhvatna strategija razvoja medijske i informacione pismenosti, može se reći da je ona *trenutno u fazi dizajniranja sveobuhvatnog okvira za dalji razvoj MIP*. Neki aspekti medijske i informacione pismenosti, kao i koncepti koji se odnose na različite pismenosti su prepoznati u različitim strateškim dokumentima i javnim politikama. Mnogi zainteresovani društveni akteri uključuju se proces razvoja medijske i informacione pismenosti, najpre ministarstva zadužena za obrazovanje, kulturu i medije, informacije i telekomunikacije, zatim organizacije civilnog društva (OCD) kao i predstavnici međunarodne zajednice kao što su EU, OEBS, USAID, UNESKO i drugi. Praksa pokazuje da je svim ovim inicijativama i aktivnostima neophodna *nacionalna koordinacija u okviru sveobuhvatnog MIP okvira kojim se podstiče uključivanje svih zainteresovanih društvenih aktera (multi-stakeholder approach)*.

Važan događaj u 2017. godini u kojem su učestvovalе sve zainteresovane strane (vladine, privatne i nevladine organizacije i institucije), bilo je Nacionalno savetovanje o javnim politikama i strategijama medijske i informacione pismenosti. Konferencija koju je organizovao Medijski edukativni centar u saradnji sa nadležnim ministarstvima Vlade Republike Srbije održana je 9. Marta 2017. godine kao deo EU-UNESKO projekta „Izgradnja poverenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj“ u Srbiji. Učesnici su se načelno složili sa predloženim preporukama koje su im dostavljene zajedno sa Pripremnim dokumentom o javnim politikama i strategijama medijske i informacione pismenosti u Srbiji.

Medijska pismenost je kao koncept prvi put eksplicitno prepoznata u zvaničnom dokumentu u paragrafima 6 i 9 Strategije razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine (Medijska strategija). Ova Strategija je bila važan korak u procesu evropskih integracija i deo političkih kriterijuma navedenih u Mišljenju Evropske komisije o zahtevu Srbije za članstvo u Evropskoj uniji. Paragrafom 12, Ministarstvo kulture i informisanja se obavezalo da će kontinuirano podržavati aktivnosti u oblasti medijske pismenosti i podsticati razvoj sadržaja u vezi sa medijskom pismenošću. U novom setu medijskih zakona, usvojenom 2014. godine, medijska pismenost je prepoznata kao važna oblast od javnog interesa¹. **Nova Medijska strategija je u fazi pripreme.**

U sektoru obrazovanja medijska i informaciona pismenost su obuhvaćene *Strategijom razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine* (Strategija obrazovanja, usvojena 2012. godine). Ova Strategija je fokusirana na razvoj

¹ U paragrafu II, članu 15 Zakona o javnom informisanju i medijima (2014). U paragrafu II, članu 7 Zakona o javnim medijskim servisima (2014) medijska pismenost je pomenuta koja jedan od ciljeva javnog medijskog servisa u vezi sa javnim interesom. Medijska pismenost se ne pominje u Zakonu o elektronskim medijima (2014).

osam kompetencija definisanih evropskim okvirom celoživotnog učenja i razvoja pismenosti za 21. vek² gde se *medijska pismenost* implicitno se pretpostavlja kao jedan od ishoda ovih kompetencija. U Strategiji se ističe važnost *informacione pismenosti* i naglašava uloga školskih biblioteka kao prostora za učenje i resursnih centara za implementaciju medijske pismenosti. Godinu dana nakon usvajanja Strategije razvoja obrazovanja, u *Smernicama za unapređivanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u obrazovanju* koje je usvojio Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije medijska i informaciona pismenost su prepoznate kao dve od osam različitih pismenosti koje su važne u novom medijskom okruženju³. Medijska i informaciona pismenost su prepoznate i u tri zakona koja su usvojena tokom 2013. godine: *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (član 4), *Zakon o obrazovanju odraslih* (član 43) i *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (član 21).

Snažan naglasak na razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) je stavljen Digitalnom agendom Srbije, posebno *Strategijom razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine* (usvojena 2010. godine). Ova Strategija daje prioritet implementaciji IKT u obrazovne programe, razvoj digitalnih biblioteka i promovisanju digitalne pismenosti. U junu 2016. godine, na predlog Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija usvojena je *Uredba o bezbednosti i zaštiti dece prilikom korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija* i uspostavljen je

² Evropska unija i Evropska komisija definišu osam kompetencija kao skup “znanja, veština i stavova” neophodnih za život u društvu zasnovanom na znanju: komuniciranje na maternjem jeziku, komuniciranje na stranom jeziku, matematička pismenost i naučne i tehnološke kompetencije, digitalne kompetencije, učenje da se uči, društvene i građanske kompetencije, osećaj inicijativnosti i preduzetništva, kulturna osvešćenost i izražavanje. Videti više na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:c11090>.

³ Član 43. *Zakona o obrazovanju odraslih* (2013) navodi medijsku pismenost kao jednu od važnih kompetencija odraslih. U članu 21, tački 2 *Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (2013), kao jedan od glavnih ciljeva obrazovanja i vaspitanja navodi se sticanje kulturne, medijske, tehničke i informatičke pismenosti, koje su neohodne za nastavak školovanja i aktivnu uključenost u život zajednice.

Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu – BIT. Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti (2011) ističe važnost razvoja bibliotečkih mreža, međunarodne saradnje, digitalizacije biblioteka, informacionih materijala i izvora, ali se nigde ne navodi važnost biblioteka i bibliotekara/ki u razvoju informacione pismenosti u okviru bibliotečkih mreža i pružanju MIP široj publici.

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine naglašava važnost jednakog pristupa IKT i razvoja digitalne i informacione pismenosti. Lokalni Akcioni planovi za mlade predstavljaju mogućnost da se mladi angažuju na projektima koji se odnose na medijsku i informacionu pismenost kroz mrežu Kancelarija za mlade koje su uspostavljene širom zemlje. *Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost (2016-2020)* i *Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije (2013-2018)* uzimaju u obzir važnu ulogu medija u razvijanju kulture tolerancije i poštovanja prema ženama, članovima osetljivih i ugroženih grupa, ali nijedna od njih ne uključuje eksplicitno MIP kao sredstvo za postizanje ciljeva jednakosti.

III Vodeći/osnovni principi (ili politike)

Vodeći principi ovog dokumenta su ugrađeni u *demokratskim vrednostima* koje uključuju razvoj znanja kojima se razvijaju demokratski stavovi i komunikacione vrednosti zasnovane na zaštiti slobode informisanja i slobode izražavanja. Time se građanin/ka stavlja u centar MIP politika i strategija. Vodeći se UNESKO-vim pristupom, ovaj dokument nudi *pomeranje fokusa* pažnje sa protekcionizma na osnaživanje bazirano na ljudskim pravima, otvorenom društvu znanja, kulturnoj raznolikosti, socijalnoj inkluziji i rodnoj ravnopravnosti. Pristupom koji uključuje više zainteresovanih strana (*multi-stakeholder approach*) ovaj dokument naglašava saradnju i identifikovanje ekonomskih benefita. Njime se uzimaju u obzir već postojeće medijske i

informacione tehnologije (ali i one u nastajanju), infrastrukture i društveni akteri kako bi se podstakao njihov pun potencijal ali i stvarali nove tehnologije, infrastrukture i saradnje u svrhu efikasnog razvoja MIP za sve građane.

IV Opšti stav o stanju MIP u Srbiji

Sledeći rezultate istraživanja o politikama i praksi MIP u Srbiji, ovim dokumentom se predlaže definisanje *jedinstvene, sveobuhvatne strategije medijske i informacione pismenosti* kako bi se omogućio sistemski i sistematični pristup (sa jasnim definicijama i vrednostima) potrebnim pravcima razvoja i definisanju uloga različitih zainteresovanih strana. Postoje različite aktivnosti u oblasti medijske i informacione pismenosti u Srbiji. Organizacije civilnog društva, univerzitetski i naučni istraživačice i istraživači i novinarska udruženja podržavaju razvoj ove oblasti „odozdo“ kroz istraživački rad i treninge. Vodeću ulogu među vladinim institucijama imaju Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo kulture i informisanja kao i telekomunikacioni sektor. Oni oblikuju i obezbeđuju neophodni okvir za uvođenje MIP u sve društvene sfere, posebno obrazovnu. Kao što je pokazano, različiti akteri su preuzimali različite aktivnosti ali su one i dalje nedovoljno povezani kako među sobom tako i sa zvaničnim obrazovnim institucijama. Ipak postoje spremnost i prostor, kako u javnim politikama tako i u strategijama, za povezivanje ovih aktera na jedan sistematičniji način i za definisanje jasnih mehanizama za njihovu održivu saradnju i razmenu znanja.

V Strateški pravci i konkretni pozicije ovaj dokument predlaže se MIL

- **Harmonizacija javnih politika za medijski i informaciono pismene građane** podrazumeva povezivanje medijske, informacione i digitalne pismenosti u jedan kompozitni concept (MIP) koji podrazumeva harmonizaciju definicija u javnim politikama i strateškim dokumentima

kako bi se MIP učinila dostupnom svim građanima na sistemski i sistematičan način kroz različite mere i Akcione planove.

- **Usklađivanje i unapređenje sektora formalnog obrazovanja sa MIP ciljevima** ističe značaj revizije osnovnog obrazovanja, srednjoškolskog obrazovanja, kao i nastavnih planova i programa visokog obrazovanja u cilju sprovođenja MIP u školama na sistematičniji način.
- **Podizanje svesti među kreatorima politike i istraživačima** je važno jer su oni jedan od ključnih aktera u ostvarivanju povoljnog ambijenta za promociju i razvoj MIP za sve građane.
- **Razvoj MIP za odrasle građane u okviru neformalnog i kontinuiranog obrazovanja** odnosi se na stvaranje povoljnog ambijenta za isporučivanje MIP programa građanima koji više nisu u školama ili su u kontinuiranom procesu obrazovanja - angažovanjem različitih aktera (tj. javnih biblioteka, kulturnih centara, lokalne zajednice, i slično) kroz različite kurseve, obuke i radionice.
- **Angažovanje različitih aktera u razvoju MIP** se odnosi na podizanje svesti MIP u medijima i među informacionim stručnjacima, zatim na razvoj baze MIP resursa, osnaživanje dece i omladine kroz MIP programe, podsticanje ravnopravnosti polova i smanjenje diskriminacije po bilo kom osnovu, a u saradnji sa organizacijama i udruženjima sa specifičnim lokalnim i tematskim fokusima.

V Ključne preporuke proistekle iz Nacionalnih Konsultacija o politikama i strategijama MIP u Srbiji, 2017.

1. Usklađivanje terminologije i jasno definisanje koncepata koji se odnose na MIP, u svim javnim politikama.
2. Podizanje kapaciteta obrazovnog sistema da izađe u susret ne samo zahtevima tržišta nego i podizanju građanskih kompetencija za 21.vek.

3. Korišćenje već postojeće infrastrukture, što podrazumeva pružanje podrške već postojećim institucijama, organizacijama i projektima koji su uključeni u razvoj MIP.
4. Identifikacija i podrška zainteresovanim društvenim akterima koji mogu pomoći u prevazilaženju digitalnog jaza zasnovanog na teritorijalnoj pripadnosti, uzrastu, primanjima, obrazovanju, pripadnošću različitim manjinskim i osetljivim društvenim grupama, itd.
5. Definisnaje mehanizama za dostupnost MIP programa odraslima i starijim građanima.
6. MIP treninzi za zaposlene u javnom sektoru (što uključuje i javne medijske servise) i institucijama vlasti.
7. MIP treninzi za Nacionalne savete manjina i medije na jezicima manjina.
8. Smanjivanje digitalnog jaza između urbanih i ruralnih sredina.
9. Razvoj mehanizama za međugeneracijsko učenje i međugeneraciju podršku.

VI Izjave predstavnika nadležnih ministarstava

Na Nacionalnim konsultacijama, svi učesnici su prihvatili preporuke sardžane u Pripremnom dokumentu. Oni su takođe učestvovali u formulisanju novih preporuka koje su uvrštene u ovaj document. Predstavnici vlasti su pokazali spremnost da nastave sa razvijanjem MIP kako u njihovim sektorima tako i kroz međusektorsku saradnju i pristupom koji uzima u obzir sve zainteresovane društvene aktere (*multi-stakeholder approach*).

Državni sekretar za medije i informisanje pri Ministarstvu kulture i informisanja, Nino Brajović, je istakao da je medijska pismenost značajna za razvoj medijskih sloboda i da će Ministarstvo kulture i informisanja nastaviti da podržava kako njen razvoj tako i razvoj kritičkog mišljenja. Snežana Marković, IKT Savetnica Ministra prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je

rekla da su medijska i digitalna pismenosti prepoznate u Nacrtu novog Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja kao jedne od ključnih kompetencija za celoživotno učenje. Ona je takođe istakla da je ministarstvo 2015. godine usvojilo *Okvir nacionalnog kurikuluma* i da je on sa potpisom ministra već dostavljen Vladi na usvajanje: „Ovaj dokument prepoznaje važnost i uticaj medija, ali i podrazumeva da se savremene kompetencije, među kojima su i digitalna i medijska pismenost, ugrađuju u nacionalni kurikulum, svakodnevnu nastavnu praksu i stručno usavršavanje nastavnika.“ Ona je naglasila da tradicionalni pristup nastavi mora da se menja i dopunjuje razvojem kritičkog, odgovornog i efikasnog korišćenja informacija, medija i tehnologija, kako od strane nastavnika tako i od strane učenika. Pomoćnica ministra omladine i sporta, Snežana Klašnja, je rekla da se jedan od devet ciljeva Strategije za mlade odnosi na „bolje informisanje mladih ljudi i podsticanje boljeg znanje o mladima“ i da, u skladu sa ovim ciljevima, MIP treba da se razvija u pravcu koji izlazi u susret interesovanjima i potrebama mladih. Državna sekretarka u Ministarstvu trgovine, turizma i telekomunikacija, Tatjana Matić, je istakla da je jedan od prioriteta ovog ministarstva razvoj digitalnih škola i korišćenje IKT u obrazovanju. U skladu sa tim, ovo Ministarstvo podržava nevladin sektor finansiranjem projekata za razvoj informacionog društva i bezbednosti na internetu.

VII Zaključak

Ova inicijativa pokazuje da su pismenosti koje su povezane sa MIP konceptom propoznate među različitim, vladinim i nevladinim, društvenim akterima u Srbiji. Ukazano je na potrebu za efikasnijom saradnjom među njima. Jedna od prvih preporuka koje su proizašle iz Nacionalnih konsultacija odnose se na usklađivanje terminologije i jasnijeg definisanja koncepata, sa fokusom na ključne kompetencije i ishode učenja MIP. Druga preporuka se

odnosi na neophodnost sistemskog razvoja i nalaženje najefikasnijih mehanizama za uključivanje različitih interesenata i trenutno neuključenih delova društva u MIP programe. To se odnosi na jačanje već postojećih infrastruktura i mreža u MIP kompetencijama, povezivanje sistemskog obrazovanja sa alternativnim obrazovnim programima i pristupima, kao i na osnaživanje javnih i školskih biblioteka. Ključno je da sve nove kompetencije koje su neophodne za život i rad u 21. veku budu dostupne svim građanima i svim zainteresovanim društvenim akterima.